

Utopier hinsides velfærdsstaten

Tue Andersen Nexø: *Fælles liv: Utopiske modbilleder til velfærdsstaten i ny dansk litteratur*, København: Arena, 2025, 152 sider.

Fælles liv er opfølgeren til Tue Andersen Nexøs *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten* (2016), der læste dansk litteratur fra midten af 1990'erne og frem som gennemsynret af en snigende ruinfølelse: nedslidte institutioner, ude af stand til at bære de idealer, de en gang var sat i verden for at indfri. Med *Fælles liv* registrerer Nexø en forskydning. Hvor store dele af dansk litteraturs karakterer fra slutningen af 1990'erne og femten år frem forstod sig selv – om end skuffet og konfliktfyldt – som en del af det samfund, der omgav dem, er den identifikation nu ophørt. Forfattere som Yahya Hassan, Asta Olivia Nordenhof, Cecilie Lind, Olga Ravn, Bjørn Rasmussen, Jonas Eika, Anna Rieder og Nath Krause har på forskellig vis "skrevet om og fra liv, der ikke har mulighed for at træde ind i, eller ikke ønsker at identificere sig med, tilværelsen som ligeværdig borger i velfærdsstaten" (s. 9). Men i dele af denne litteratur genereres der med dis-identifikationen også egentlige modbilleder til velfærdsstatens organisering af det fælles liv, og disse modbilleder er i al deres hverdagslighed – *netop* – utopiske. Det er bogens afgørende greb, og det udfoldes i tre kapitler, hvoraf det første bestemmer forholdet mellem utopi og hverdag, mens de to følgende analyserer henholdsvis en litteratur, der negerer lønarbejdets logik, og en økologisk orienteret litteratur, der vil forskyde forholdet mellem menneske og natur.

Bogens første kapitel, "Utopi og hverdag", etablerer præmissen for disse læsninger. Med udgangspunkt i en kommentar hos Roland Barthes om, at utopiens særkende er hverdagen, finder Nexø via Miguel Abensour frem til en forståelse af det utopiske, der vender ryggen til utopien som totalitær plantegning eller abstrakt fremtidsmodel: Utopien er ikke karakteriseret ved sine store visioner for et nyt samfund, men ved sin evne til at forestille sig en anden socialitet udtrykt gennem "billeder af konkret og levende, mellemmenneskelig interaktion, gennem billeder af et fælles og hverdagsligt liv" (s. 8). Nexø udvider Abensours ræsonnement, så det også omfatter menneskets "stofskifte med den materielle verden" (s. 28): Det er ikke blot mellemmenneskelige relationer, men også vores omgang med den ikke-menneskelige natur, der kan bære et utopisk princip. Hverdagen er, som Nexø viser med hjælp fra Henri Lefebvre, ikke blot et neutralt afsæt, men det sted hvor livets grundlæggende rytmer og former struktureres, og hvor en anden strukturering derfor også kan forestilles. Nexø er dermed i stand til at læse hverdagsskildringer som utopiske, selv i tekster der ikke eksplicit aftegner konturerne af et andet samfund. Hvor utopien hos Frederic Jameson fungerer som modgift mod en samtid, der synes at reproducere sig selv i det uendelige – det Mark Fisher kaldte "capitalist realism" – bestrider Nexø, at den diagnose stadig holder: Vi lever ikke længere i en kronisk selvreproducerende kapitalisme, men midt i en dobbelt krise – reproduktiv, begrebsliggjort med Nancy Fraser, og øko-

logisk – der tilsammen udgør en samtid, der ikke længere kan opretholde sig selv. Når selve hverdagens fortsættelse er truet, bliver billeder af en hverdag organiseret på en anden måde til en oplagt utopi.

Det er sådanne utopier, Nexø forfølger i de to analytiske kapitler. I det første, “Digtning mod arbejde”, er omdrejningspunktet den reformerede velfærdsstats ændrede rationale – fra at beskytte borgerne mod markedskræfternes logik til at optimere befolkningens økonomiske produktivitet, som Nexø beskriver med Ove Kaj Pedersen. På tværs af forfattere som Caspar Eric, Lea Marie Løppenthin, Luca Holmegaard, Cecilie Lind og Fine Gråbøl finder han beskrivelser af liv, der ikke kan eller vil – som det hedder med et af bogens favoritverber – “nødes ind i normen om det arbejdende, økonomisk produktive liv” (s. 50). Nexøs læsning af Nordenhofs *det nemme og det ensomme* (2013) er kapitlets højdepunkt. Over for produktivitetskravets logik finder Nexø hos Nordenhof et utopisk ideal om en “øm, påvirkelig, afficeret mellem menneskelighed, som læseren nødes til at føle sig tiltalt af og inkluderet i” (s. 66). Nexø læser dette utopiske ikke blot i konkrete scener, som når jeg’et kaster blomster på Amager Fælled, men også som tonefald, i dets udsigelse og henvendelse, og viser, hvordan det utopiske allerede eksisterer i kimform i verden selv: ikke som en plan, men som en ødsel og sløset påvirkelig udveksling med verden. Den pludselige impuls at skrive til sine venner, den berusende erfaring af ikke selv at være nok, længslen efter et ømt og kropsligt fællesskab. I et liv så gennemorganiseret af produktivitetsimperativet forekommer det rigtigt at tænke på de sprækker af andre logikker, vi allerede har i omgangen med hinanden, som utopiske.

I bogens andet analytiske kapitel, “Øko-utopier i ny dansk litteratur”, er perspektivet bredere og forbindelsen til velfærdsstaten løsere – det er forholdet mellem mennesker, natur og samfund, der undersøges. Nexø skelner mellem lokale, hverdagslige utopier og mere spekulative former forbundet med science fiction og magisk realisme. Begge typer utopier rummer hos Nexø en selvkritisk impuls: De stiller selv spørgsmålet om deres egen rækkevidde. Som eksempel på den første type læser Nexø Nanna Storr-Hansens *Bøgetid* (2022), hvis billeder af et nært, omsorgsfuldt liv – barnet der plukker brombær af sin fars hår, familien der har været i skoven hele sommeren – giver klare forestillinger om en anden hverdag, levet på andre præmisser end produktivitetsens. Men i lyset af de økologiske sammenbrud, som digtene også rummer, markerer de utopiske billeder sig selv som utilstrækkelige. De spekulative utopier bærer en anden og mørkere ambivalens: I Charlotte Weitzes *Rosarium* (2021) opløses grænsen mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige så grundlæggende, at utopien vender sig fra mennesket – og bliver til for det væsen, vi endnu ikke er.

Alligevel er der, for mig at se, et markant træk ved materialet, som analysen ikke forfølger. Mange af de forfatterskaber, Nexø læser, er skrevet af kvinder, transpersoner, cripforfattere og queerpersoner – og utopierne der skrives frem, er ret så *queer*. I Nordenhofs *Djævlébogen* (2023) tegner utopien sig som en kollektiv og ikke-monogam åbenhed, et jeg der er jeres, en fest der er åben, en erotik der opløser grænsen mellem jeg og vi. Den ømme, påvirkelige, “afficerede mellem menneskelighed” (s. 66) i *det nemme og det ensomme* læses som modtræk til lønarbejdets logik, og det er en overbevisende læsning. Men den mellem menneskelighed, Nordenhof

skriver frem, forudsætter også et jeg, der ikke vil holde sig inden for sig selv, en erotik der ikke skelner skarpt mellem omsorg og begær, en socialitet der forudsætter porøse grænser mellem kroppe. Hos Eika er det drengene ved stranden i *Efter solen* (2018), hvis omsorg og kropslige nærhed glider ubesværet mellem det seksuelle og det hverdagslige, fra gensidig masturbation til sandwich og appelsinsaft. Nexø ser tydeligt, hvem der skriver og fra hvilke positioner, men forklarer hovedsageligt positionerne ud fra forholdet til velfærdsstaten og produktivitetsnormen – ikke ud fra de specifikke queer, kropslige og kønsmæssige erfaringer, der former utopiernes udtryk. Det er næppe tilfældigt, at utopierne antager netop disse former.

Nexø er ikke desto mindre en forbilledlig læser, både i det brede vue og i det intime tekstnære, som om han næsten glider ind i værkernes sanselighed og intensiteter. Bogens stærkeste greb er dens insisteren på, at utopien hverken er en plan eller en nostalgisk rest, men billeder af et andet hverdagsligt fælles liv, som længsler og bevægelser mod læseren, men også som tøvende, ambivalente og undertiden foruroligende former hinsides mennesket. Det er et produktivt greb, der gør det muligt at læse hverdagsfremstillinger som politiske former uden at gøre dem programmatiske og at møde værkerne uden at reducere dem til deres kritik. Det er omvendingen af sommeren og sommerfesten fra det, der tidligere lå i skyggen af arbejdet, til at være en organiserende kraft i Luca Holmegaards *Emma Emma* (2015); det er tre unge mennesker, der flytter til et nedlagt husmandssted i Vestjylland og forsøger at leve med jorden snarere end af den i Malte Tellerups *Hedeselskabet* (2020); og det er drenges ritualer af ømhed og kropslig nærhed ved stranden i Eikas *Efter solen*, hvor juice og appelsiner og sæd og omsorg indgår i et utopisk flimrer i ruinerne af den verden, de er sat til at betjene. Gennem bogen blev jeg grebet af læsningerne, som var det en spændingsroman, jeg havde mellem hænderne. Men indimellem forstyrrede undertitlen. “Utopiske modbilleder til velfærdsstaten” forklarer noget rigtigt: hvorfor disse utopier opstår netop nu, og hvorfra de skrives. Alligevel forekommer det undertiden snævert at indordne den mangfoldighed af hverdagslige utopier, som Nexø så overbevisende demonstrerer som en impuls i ny dansk litteratur, under velfærdsstatens horisont. De utopier, bogen skriver frem, fremstår mere heterogene og generative, end undertitlens “modbilleder” lader ane. Det ændrer ikke ved, at Nexø her har skrevet en vidunderlig lille bog, der også selv gør det, den beskriver: Den genererer billeder, man længes efter at bebo, og trækker dermed for en stund læseren ind i de andre former for fælles liv, den finder i litteraturen.

Anmeldt af Anita Mašková